

Hogyan tanítottam orosz mondatmodelleket 3. osztályban

A Kaposvári Tanítóképző Főiskola Gyakorló Általános Iskolájában tanítok orosz nyelvet 3. osztályban A 3. c. osztály tanulóinak orosznyelv-oktatása elsősorban a hallgatók szakkollégiumi képzését szolgálja. Így a tanév második félévében hetente legfeljebb egy órát tartok én, a másik kettő hallgatói tanítás.

A mondatmodellek tanításába nem vontam be a hallgatókat.

A modellek tanításához az adta az ötletet, hogy a rendelkezésünkre álló szókinsz és nyelvtani anyag szűkös keretei között is az egyszerű mondat minden alkotóeleme (alany, állítmány, tárgy, határozó, jelző) megtalálható.

Első lépésként a tankönyv szószedete alapján összeállítottam azoknak a szavaknak a táblázatát, amelyek az egyes kérdőszavakra (кто, что; что делает; что, кого; где, куда, как, когда; какой) felelnek. (А кого, куда kérdésekre adható válaszok a 3. osztály szókinsze alapján mindössze néhány kifejezésben fordulnak elő: меня зовут..., как тебя зовут; дальше, домой, в школу.)

A tárgyeset tanítása sem anyag, de tárgyas szó szerkezetek néhány kifejezésben előfordulnak, pl.: видит что-н.; готовит обед, ужин, уроки; ест хлеб, масло, яблоко; открывает дверь, окно; покупает хлеб, книги; пьет молоко; русует что-н.; слушает радио; смотрит телевизор; собирает маргаритки.

A mondatmodellek tanítását már akkor megkezdtem, amikor mindössze alanyból és állítmányból álló mondatok álltak rendelkezésünkre. A legegyszerűbb ilyen mondat lehet pl.: Мальчик стоит. Книга лежит.

Rögtön bevezettük az alany kérdőszavaként a кто, что?, az állítmány kérdőszavául a что делает? kifejezéseket. Megállapodtunk a tanulókkal, hogy a кто, что? kérdőszóra felelő szót S betűvel jelöljük, a что делает? kérdésre felelőt P-vel. Ezeket a szimbólumokat kártyán is elkészítettem, az előbbi piros, az utóbbit kék színnel.

A következő szócsoporthoz a где? kérdésre felelők alkották, ezt követték a как, majd a когда, что és какой kérdésre válaszolók. Az új típusú lexika megjelenésével párhuzamosan vezettük be — sorrendben — az AD₁, AD₂, AD₃, O és AT jelöléseket, új kártyákat is készítettem, a határozókat fekete, a tárgyat zöld és a jelzőt banra színnel.

A jelölések a mondatrészek latin nevének kezdőbetűiből állnak:

S	=subiectum	=alany
P	=Praedicatum	=állítmány
O	=obiectum	=tárgy
AT	=attributum	=jelző
AD	=adverbium	=határozó, mégpedig
AD ₁	=helyhatározó	
AD ₂	=módhatározó	
AD ₃	=időhatározó	

A куда és a koro kérdésre adott válaszokkal — előfordulásuk kis mennyisége miatt — nem foglalkozunk.

Az első gyakorlatok — miután rögzítődött az S — кто, что? P — что делает? kapcsolat — ilyenek voltak:

1. Kérdést tettem fel, a tanulónak válaszolniuk kellett.

Pl.: kérdés: кто?, válasz: мальчик, девочка, ученик, ученица. что?: шкаф, окно, дверь, авторучка, тетрадь, карандаш, что делает?: лежит висит, читает, пишет.

2. Felmutattam a szimbólumokat (S vagy P), a tanulónak szavakat kellett mondaniuk.

3. Kepről S—P mondatot alkottak.

4. Mondtunk egy S—P mondatot, ahol az egyik vagy másik tagot variálniuk kellett. Pl.: Мальчик стоит. Мальчик лежит. Мальчик читает; и т. д.

Később ahogy gazdagabb lett a tanulók szóincse, bővült a rendelkezésükre álló mondatvariánsok száma is, és kitágultak gyakorlási lehetőségeink. Fontos, hogy az új mondatrészt jelentő lexika megjelenésekor rendszeresen, következetesen alkalmazzuk az új szó — új kérdőszó — új szimbólum bevezetését.

A szóbeli kezdő szakasz 12 hete után új lehetőségek tárultak elénk. Az olvasástanítással párhuzamosan kis „mondatrész-csomagokat” készítettem minden tanulónak. Stencilezéssel a már megismert betűk felhasználásával 4×3 cm-es szókétyákat készítettem. A legegyszerűbbek — ahogy a betűket elsajátították — ilyenek voltak: комната, окно, дом, папа, мама, стол, стул; illetve висит, стоит, сидит; там, тут, вот. Ezek a szókétyák már a 2. lecke után összeállíthatók, és belőlük S—P AD₁—S, AD₁—P—S mondatok alkothatók. Ettől kezdve még többet és többféleképpen gyakorolhattunk, és a gyerekek szívesen is „játszottak” a szókétyákkal.

Pl.:

1. Csak a kérdőszót mondtam, a tanulónak ki kellett választaniuk a megfelelő kétyát és elolvasni.
2. A szimbólumot mutattam, a lehetséges válaszokat kellett kikeresniük.
3. Felmutattam a szimbólummal jelölt mondatmodellt, és a gyerekeknek a kétyáikból mondatot kellett alkotniuk és elolvasniuk.
4. Variáltuk az egyes mondatrészeket, olyan szavak felelevenítésével is, amelyeket olvasni még nem, de a szóbeli kezdő szakaszban már megtanultak.
5. Csoportosítaniuk kellett az összekevert szókétyákat kérdőszavuknak vagy a szimbólumuknak megfelelően.

A helyes intonáció elsajátíttatása céljából különbséget tettünk az egyes mondatok között tartalmuk szerint: az ugyanazokból a szavakból álló mondat lehet kijelentő is, kérdő is; az egyes mondatokban is lehet különbség a legfontosabb információ tekintetében. Az intonáció gyakoroltatására az utánzáson kívül rajzot is alkalmaztunk.

A tanulók szókétyáin meglevő szavakból többet nagy alakban is elkészítettem, így azokat a mágneses táblára helyezve följük rajzoltam a mondat dallamát. Pl.:

A szókétyák alkalmasak voltak arra is, hogy fonetikai elemzéseket végezzünk segítségükkel. Mivel a hangsúlyjel, hangsúlyos, hangsúlytalan szótag, hangsúlytalan helyzetkifejezéseket már az olvasástanítás első óráiban bevezettem, a tudatos kiejtéstaniítást — és majd a későbbiekben a helyesírási készség megalapozását — ilyen feladatokkal végeztem.

Pl.: Tegyétek ki a hangsúlyjelet a szókétyán levő szóra!

Keresték ki azokat a szókétyákat, ahol a hangsúlytalan o helyén rövid a-t ejtünk stb. Természetesen ilyen feladatok csak korlátozott számban fordultak elő, hiszen egyrészt nem fonetika-oktatás az elsődleges feladat, másrészt pedig arra törekedtem, hogy az orosznyelvűség az egész óra folyamán lehetőleg keveset szakadjon meg.

Április végére (a tanév 90. órájára) a tanulók a következő „mondatrész-felszereléssel” rendelkeztek. Minden gyereknek volt 7—7 borítékja, azokon kívülről az S; P; AD₁; AD₂; AD₃; O; AT szimbólumok és a megfelelő kérdőszavak felírva: кто, что? делает?; где?; как?; когда?; что?; какой?, a borítékokban pedig a szókétyák: резинка, книга, магазин, шкаф, стол, стул, комната, окно, дом, папа, мама, лампа, диван, доска, ученик, ученица, учитель, учительница; висит, стоит, сидит, слушает, готовит, покупает, лежит, рисует, разговаривает, пишет, отвечает, идет; обьясняет, говорит, читает, спрашивает; впереди, налево, позади, направо, дома, здесь, там, тут, вот, в школе, на столе; плохо, красиво, некрасиво, по-русски, по-венгерски, хорошо, нехорошо; всегда, теперь, сегодня, утром; урок, обед, дом, радио, хлеб; желтый, красивый, русский, венгерский.

Ekkorra a tanulók nagy része már biztosan kapcsolta a szavakat a kérdőszavakhoz, a kérdőszavakat az alkalmazott szimbólumokhoz és a szavakat a szimbólumokhoz. Ilyen gyakorlatokat végeztünk:

1. Szavakat mondok, mondd a kérdőszavát és mutasd fel a megfelelő borítékot vagy mondd a jelet!

Pl.:	tanító		tanulók	
	книга	—	что	— S
	там	—	где	— AD ₁
	жёлтый	—	какой	— AT
	стоит	—	что делает	— P
	плохо	—	как	— AD ₂
	всегда	—	когда	— AD ₃
(готовит)	урок	—	(что делает) что	— (P) O

Ezt megelőzte olyan feladat is, hogy pl. feladatlapon szavakat, vagy mágneses táblán szókétyáikat kellett csoportosítani a kérdőszónak megfelelően; padosverseny volt úgy, hogy szavakat mondtam, és a tanulóknak a megfelelő kérdőszót kellett válaszolniuk stb.

2. Szógyűjtés a megadott szimbólumra. Itt felhasználhatták a tanulók meglevő szókétyáikat is, de jobb tanulók ezeken kívül is sokat tudtak mondani, így feltérképeztük az egész eddig megismert szóincset. Néhány ritkábban előforduló szó kivételével (pl. блокнот, велосипед, глобус, гора, домино, люди, небо, хор; прилежно) szinte valamennyi előkerült.

3. Megadom a szimbólumot (mondom vagy kártyán mutatom), a tanulóknak be kell helyettesíteniük. (Csak szavakra vonatkozik.)

4. Valamely mondatrész variálása.

S—P	Мальчик читает.	Мальчик читает.
	Мальчик пишет.	Девочка читает.
	Мальчик рисует.	Учитель читает.
	Мальчик отвечает.	Дежурный читает.
	Мальчик гуляет.	

5. S—P magmondatt bővítése a tanító által megadott taggal. (3 szavas mondat).

Pl.:	S—P	Маша рисует.
	AD ₁	Маша рисует в комнате.
	AD ₂	Утром Маша рисует.
	AD ₃	Маша рисует красиво.
	AT	Красивая Маша рисует.
	O	Маша рисует дом.

6. Kifejezéseket mondok, mondd a jelét, vagy mutasd fel azt a borítékot, amelyen a megfelelő szimbólumok vannak!

Pl.	tanító	tanulók
	там книга	AD ₁ —S
	лампа висит	S —P
	новая парта	AT —S
	теперь урок	AD ₂ —S
	хорошо отвечает	AD ₂ —P
	рисует дом	P —O

7. Jelet mutatok, helyettesítsd be és mondd a szó szerkezetet! (két szó).

8. Alkoss mondatot a szimbólum alapján!

tanító	tanulók
S—P	Мальчик читает.
S—P—AD ₁	Папа сидит в комнате.
S—AD ₂ —P	Птица красиво поет.
AD ₃ —S—P	Теперь учительница спрашивает.
AT—S—P	Новая ученица докладывает.
AT—S—P—AD ₁	Русская книга лежит на столе.
AD ₁ —AT—S—AD—P—AT—O	В классе венгерский мальчик хорошо читает новый урок.

Természetesen az 5—7 szóból álló mondatok szóbeli megszerkesztésére csak a legjobb tanulók voltak képesek.

4. osztályban, amikor már a círillbetűs írással is megismerkednek majd a tanklók, újabb elemmel gazdagodhat a modellekkel való foglalkozás. Ilyen gyakorlatok iktathatók be:

1. Másold le az S boríték szavaiból azokat, amelyek leírását már tanultuk!
2. Gyűjts az AD₁ borítékba rakható szavakat n betűvel!
3. Csoportosítsd a táblán látható szókérttyákat (S, P, AD₁ stb.) és másold le írott betűkkel!
4. Alkoss mondatot (a megadott szimbólum alapján és) írd le! stb.

A mondatmodellek fenti módon való tanítása során (a sok-sok gyakorlás következtében) nagy mértékben fejlődik a tanulók beszédkézsége, hisz mindnyájan arra törekszünk, hogy minél „hosszabb”) mondatot mondjanak. A manipuláció, a játékoság és a mértékletes „adagolás” elég biztosíték arra, hogy a gyerekek szívesen, örömmel végzik ezeket a feladatokat. Ennek a módszernek előnye az is, hogy — a transzferhatás révén — előkészíti az általános iskola tananyagában később sorra kerülő mondatelemzést.

SZABÓ TIBOR

Budapest

Applikációs képek a lexikai munkában*

1. Az ábrázolt komplex képek

Az applikációs képekkel történő idegen nyelvi gyakorlásban az ábrázolt komplex képeket alkalmazzuk a leggyakrabban. Azért nevezzük *ábrázolt*nak mert a képfigurákból a táblán kialakított komplex képek az általuk megjelenített élethelyzeteket a grafika szabályai szerint ábrázolják, és viszonylag hűen ábrázolják: valóságzerű a *milió* (a környezet), és valóságzerű a *szituáció* (a szereplő személyek cselekvési és egymáshoz való viszonybeli kapcsolata, helyzete) is. A valóságzerű megjelenítés vagy natüralisztikus hűségű figurális ábrázolással, vagy asszociatív gondolati ábrázolással történik.

A *natüralisztikus figurális ábrázolás* azt jelenti, hogy a komplex képeken a képfiguraelemekkel mindent megjelenítünk, ami a valóságban is jelen van az adott környezetben. Egy szobaképen például a falakat, a mennyezetet, a padlózatot stb.; egy utcaképen a házak előtt a járdát, az úttestet, vagy mellettük a kerítést stb.

Az *asszociatív gondolati ábrázolás* viszont azt jelenti, hogy mindezek a részletjelenségek elmaradhatnak, ha egy-egy tipikusan jellemző környezeti elemmel asszociációt keltünk rájuk, miáltal a komplex kép gondolatátársítások útján válik teljessé, valóság-érzetűvé a szemlélő tudatában. A hiányzó falat például egy ablak asszociálhatja, a padlót egy szőnyeg; vagy az utcát egy ház, az utat egy, a ház elé helyezett jármű, a kertet egy, a ház mellé helyezett fa stb.

* Előzmények: Módszertani Közlemények 1973/5., 352–355. old. Budapesti Nevelő 1976/2., 67–89. old.